

Beyaz Nokta Denilince Akla Gelen Kavramlar

Düşüncenin Yeni Haritası:
Beyaz Nokta Kavramlarıyla Dönüşüm
Rev 14.3 - 08.09.2024

Derleyen: Bülent Ağaoğlu

(bulentagaoglu.ist@gmail.com)

Editörler: Bülent Ağaoğlu, Ayşe Gezdur, Tınaz Titiz

Erişim Adresi : Beyaz Nokta E-Kitaplar No:1

(<http://bit.ly/3ME15vc>)

BN E-Kitap Serisi No:1

İçindekiler

Kullanım Notları	4
05 Akıl-Sezgi Etkileşimi	6
10 Akıl Daraltıcı, Akıl Genişletici	6
15 Yanlışlanabilirlik	6
20 Yetkin Akıl	7
25 Değer Transferi	7
30 Eğer...ise...dir / Eğer...değilise ...dir	8
35 Ezber, kuşkusuzluk,sorgulanamazlık	8
40 Koz	9
45 Sorun kimyası	9
50 Tazmin Yasası	10
55 Zarar Verme	10
60 Bağlantı: Koz'suz Meydan Okuma	11
65 Maksim	11
70 Süzgeç Kavram	12
75 Kök neden, hayalet neden,kaynak neden/sorun	12
80 Koşullanmama Hakkı:	12
85 Önce Anla	13
90 Sorun Stoku	13
95 Korkusuzluk Hakkı	14
100 Büyük Sopa (The Big Stick)ideolojisi	15
105 eBeyin Fırtınası	16
110 Gözetimsiz sınav (OnurSınavı, Honor Code)	16
115 Her şey enerjidir	16
120 İkili Kalıtım Kuramı (DualInheritance Theory)	17
125 İmkansız Mümkün (plausibleimpossible)	17
130 Kanonik / Lakonik İfade	18
135 Kirlili Çıkar Çatışması(Conflict of Interest)	18
140 Küme Akıllı (swarmintelligence)	19
145 Yıkıcı Bencillik (ve mücadelestratejisi)	19
150 Zihinsel virüsler	19
155 BirleşikAkıl	20
160 Kolektif Akıl	20
165 Doğrusal ve DöngüselMantık	20
170 Evren Tasavvuru	21
175 Kültürel DNA ve onarımı	21
180 Soru Sorma, Doğru Soru, Soru Oluşturma Tekniği (SOT)	21
185 Nedensel (Rasyonel)	22
190 Av / Avcı Topluluklar	22
195 Uzlaşılmış kavramlar	23

200 Beka ve türleri	23
205 Katalitik Para	23
210 Katil Sözcük	24
215 Katlanılabilir Risk	24
220 Sorunlar Bulamacı ve YapıTaşları	24
225 Sorun Çözme Kabiliyeti(Kapasitesi, SÇK)	25
230 Karmaşıklık Yönetimi(Complexity Mngmt = SÇ)	25
235 SÇ Araçları (SÇA)	25
240 Sosyal (Beşeri) Sermaye	26
245 Hayalet-neden (phantom-cause)	26
250 -meli / -malı yaklaşımı	27
255 Saklı İçerik	27
260 Kar Küreyici Ebeveyn	28
265 Ezber Kalıpları	28
270 Değer İletişimi	28
275 Psikografik profil	29
280 Davranışsal iletişim (behavioral communication)	29
285 Anlamkıran sözcük	29
290 Garciaya Mektup	30
295 Strateji	30
300 Şimdi ve burada (Kısa VadeTuzağı)	30
305 BHAG (Büyük İddialı Sonuç)	31
310 Faydasız Sınıf	31
315 Kural kirliliği (RegulationPollution)	32
320 (Aydın / Seçkin / Örnek)	32
325 Etik Güvence (taahhüt)	32
330 Birleşik Akıl Ağı	33
İndex	34

Giriş

Beyaz Nokta (BN)'nın yeni web sitesinde bir eKitap serisine başladık. Bu ilk sayıda BN'nin ayırt edici özelliği olan bazı kavramları öne çıkarmak istedik. Çoğu Kavram Mutfağımızda (<https://kavrammutfagi.com/>) yer alanlar içinden çıkarılan bu kavramları birçok yerde göreceksiniz.

BN'nin dili ile anlaşabilmek için toplum dağarcığında sık kullanılmayan ancak kritik önemde olduğuna inandığımız bu kavramları dağarcığa yerleştirme çabamızı takdir edeceğinizi ümit ediyoruz.

Bu sayede şimdiye kadar Birleşik Akılla ortaya çıkarılan çok sayıda belgenin (<http://bit.ly/2CoMZv2>) daha kolay kavranmasına imkan olacağını düşünüyoruz.

Okuyucularımızın görüşlerini alarak aynı dili konuşmak ve birlikte yaratacağımız yeni dil ile yapay zekayı da bilgilendirmek bize yakışacak.

Hazırsanız, Beyaz Nokta'nın kavramlarına ilk adımı atın ve bizimle konuşmaya başlayın!"

Lütfen bu sürümü (14.1) değerlendirip geri bildirimlerinizi paylaşır mısınız?

bnv@beyaznokta.org.tr adresine ePosta ile

geri bildirimde bulunabilirsiniz.

Belge Kullanım Notları

- (1) Zaman içinde yeni kavramların eklenmesine imkân tanıyabilmek için başlangıçta sıra numaraları beşerli olarak verilmiş; daha sonra araya girenler ise en yakınından 1 artacak şekilde düzenlenmiştir.
- (2) Birbiri ile ilgili kavramlar için yer yer (Bkz. xxx) şeklinde göndermelere (referans) rastlayabilirsiniz. Bunlar aynen web adreslerinde olduğu gibi altı çizili mavi yazılı olup bulunduğu satırın başında mavi bir işaret vardır.
- (3) eKitapta aramak istediğiniz bir kavramın ilk birkaç kelimesine göre düzenlenmiş bir dizin belgenin sonuna alfabetik olarak eklenmiştir. O kelimelere göre sıra numarası da dizinde yer almaktadır.
- (4) İçindekiler bölümü ve dizin içinde bulunan kavramlar tıklanılabilir. Böylece ilgili kavrama hızlıca ulaşılabilir.
- (5) Kritiklik İndeksine göre A-B-C-D sınıfı kavram tanımları (Toplam 61 adet):
  - (a) A sınıfı Kavramlar: Beyaz Nokta® yaklaşımlarını kesin çizgilerle ayırt edici, büyük bölümü BN'ya özgü 11 kavramdır. Olup bitenleri genel felsefesiyle kavramak açısından tam anlaşılması gerekenlerdir.

(b) B sınıfı Kavramlar: A sınıfı kavramların oluşturduğu anlayış çerçevesinde sorunları anlamak ve çözüm ipuçları oluşturmak için yararlanılabilecek asgari 7 kavramdır.

(c) C sınıfı Kavramlar: Doğurganlığı yüksek bazı önemli toplum sorunlarını (Kirli Çıkar Çatışması kaynaklılar, Korkusuzluk ortamını zedeleyici yönetim pratikleri gibi) çözmek için gereken özel Sorun Çözme Araçları sayılabilecek 12 kavram.

(d) D sınıfı Kavramlar: Daha anonim nitelikli (başka kuruluşlarca da kullanılabilen), BN'nın sık kullandığı, bu nedenle de BN ile birlikte anılır olmuş 31 kavramdır.

A SINIFI KAVRAMLAR

05 Akıl-Sezgi Etkileşimi

[Bağlantı: Akıl-Sezgi Etkileşimi]

Sezgi ve akıl etkileşimi bir spiral oluşturur. Sezgi yoluyla bir ihtimal akıl yoluyla denetlenip ortaya çıkmış bir değer varsa tekrar sezgi ile geliştirilme yolları "sezilmeye" çalışılıyor ve eğer "niye olmasın ki" gibi yine akıl dışı yolla, düşünce üretilip ardından tekrar, akıl denetimine açılıyor.

Bu süreç sürekli olarak yineleniyor ve gelişme denilen olgu ortaya çıkıyor. Bu kısa akıl yürütmeden çıkarılabilecek bir sonuç, akıl ve sezginin "birbirinden koparılmadan" kullanılması gerekliliğidir.

10 Akıl Daraltıcı, Akıl Genişletici

[Bağlantı: Akıl Daraltıcı, Akıl Genişletici]

Akıl Daraltıcı, kişinin, kontrol altına alamadığı takdirde, düşünebilme sınırlarını daraltan etkilere verilebilecek bir isimdir. Örneğin, mesleki deformasyonlar (link) bu tür etkilere bir örnektir. Kişinin düşünebilme alanının sınırlarını etkileyebilecek çok sayıda daraltıcı için (link). Durum değerlendirme süreçlerimizin temel aracı olan, rasyonel düşünce zincirlerinin iki önemli akıl daraltıcısı:

1. Akıl ve sezgi'nin belirsizlikleri içinde, merakla gezinerek, heyecan verici yeni gerçeklerle karşılaşmak yerine, zihinsel konfor bağımlılıklarının esiri olarak (kesinlik tuzakları)na düşmek,
2. Gerektiğinde mevcut zihinsel kurgusunu (mind-set) terk etmeye hazır olarak, yeni bilgilere erişebilme arzu ve becerisine sahip olmamak.

15 Yanlışlanabilirlik

[Bağlantı: Yanlışlanabilirlik]

Bilim'in ayırt edici özelliği "yanlışlanabilirlik" (falsifiability) olup, doğru olduğu iddia edilen bir teze karşı tezler ileri sürme özgürlüğü ve bir tek doğrulamayan hal bulunması halinde bile o tezin doğruluğundan vazgeçileceğinin taahhüdüdür.

20 Yetkin Akıl

[[Bağlantı: Yetkin Akıl](#)]

Yetkin Akıl (YA) şöyle tanımlanabilir: Bir durumu kavramak, sonra da o durumun içerdiği sorunlara çözüm(ler) üretmek üzere, birden fazla ve akıllarını (kavrama güçlerini) sınırlayan daraltıcılarını askıya alabilen kişiler içindeki en yaratıcı ve bilgili akıllardan ve Yapay Zekadan da yararlanarak oluşturulacak akıl düzeyi.

YA karakterize eden iki özellik, YA oluşturma kümesindeki bireylerin bilgi ve zekâ düzeylerini aşabilen sıradışı kavrama gücü ve yine sıradışı çözüm üretme gücüdür. YA zaman zaman Kolektif veya Birleşik Akıl olarak da anılmaktadır. Bkz. [Kolektif Akıl](#), [Birleşik Akıl](#), [Strateji](#)

25 Değer Transferi

[[Bağlantı: Değer Transferi](#)]

Herhangi bir ihtiyacın giderilmesi, mutlaka bir enerji harcamayı gerektirir. Her şey: Ya doğrudan bir enerji (Güneş) veya daha karmaşık bileşik ürünler (bina, alet, makine) Ya da bunların tümü kullanılarak üretilmiş daha karmaşık ürünler (bilgi, beceri, arge)dir. Bunların tümüne bir ad vermek gerekirse en uygun isim "değer"dir.

Maslow'un her ihtiyaç basamağı, bir alt basamaktan daha fazla enerji (ve/ya türevine) ihtiyaç gösterir. Toplular daha üst ihtiyaç basamaklarına tırmanırken, kendilerini yönetenlerin üzerinde başa çıkılamaz bir baskı kurmaktadır.

Bu baskıların kaçınılmaz iki sonucundan birisi, bir toplumu oluşturan çeşitli kesimler arasında, söz konusu enerji ve türevlerinin birbirlerinden transferi çatışmalarıdır. Toplum içi sömürülerin başlıca nedeni budur. Diğer sonuç ise, enerji ve türevlerinin, başka toplumlardan ya barışçıl yollarla (ticaret gibi) ya daha az barışçıl yollarla (sömürü yoluyla) ya da zorla (işgaller, savaşlar yoluyla) transfer edilmesidir .

Bu ise, barışçıl, az barışçıl, saldırgan araçların tümünün birden sonuna kadar kullanılması demektir. Nitekim bugün fiilen olan da budur. Buradaki kritik kavram, her iki halde de geçerli olan yöntemin "değer transferi" olduğudur.

30 Eğer...ise...dir / Eğer...değil ise ...dir

[Bağlantı: Eğer..... ise]

Ağzımız ya da elimizden çıkan her yargı ifadesi yaşamımızı kolaylaştırır; çünkü insan -diğer canlılar bilinmez- belirsizlikten kaar belirliliğe ynelir. Ama bu kolaylaştırıcılık bir yandan da birçok sorunun kaynağı haline gelir. Çünkü her yargı ifadesinin içinde biz söylemesek de en az bir veya birkaç tane (eğer ise) ya da (eğer değil ise) n koşulu vardır; zaman tasarrufu(!) amacıyla onları genellikle söyleyip yazmayız.

İşte bu ihmal ettiğimiz koşullar birçok sorunun kaynağı olabilirken, aynı zamanda bütün keşif ve icatların -en azından inovasyonun (yenileşim)- kaynağı olurlar. Yazıp söylemesek de (...dir) ile biten yargı ifadelerimizi söyleyip yazmadan önce (eğer ise / eğer değilse)koşullarını akıllarımızdan geçirmeyi bir zihinsel alışkanlık haline getirebilirsek yaşamımızın ne kadar değiştiğini görebiliriz.

35 Ezber, kuşkusuzluk, sorgulanamazlık

[Bağlantı: Ezber]

Kuşkusuzluk, bir bilginin “değişmez tek doğru” olarak benimsenmesi, öyle olduğuna ilişkin kalben duyulabilecek güvenin akıl yoluyla (sorgulama) tahkik edilmeyişidir. Merak kökenli kuşku ile birleşik olmayan her bilgi «kuşkusuz bilgi» olup, «kuşkusuzluk” bir öğrenme yöntemi olan «akılda tutma (belleme)» değildir. Kuşku; edinilen bir bilgi, beceri ya da davranışın mutlak olmadığının, herhangi bir ifadenin, ancak belirli bir referans sistemine «göre» doğru iken, bir başka sisteme göre ise yine doğru olabileceği gibi - olmayabileceğinin de- idrakidir.

40 Koz

[Bağlantı: Koz]

Küresel rekabet düzeninde, ortalama olarak daha az uyuyan bir toplum çok uyuyandan; daha hızlı yürüyebilenler yavaş yürüyenlerden; yabancı dili daha iyi bilen diplomatlara sahip olanlar sahip olmayanlardan ya da daha iyi bilgisayar programı yazabilenler yazamayanlardan daima daha önde bulunmaktadır. Daha önde bulunmanın ödülü refah ve mutluluk, geride kalmanın bedeli ise işsizlik, gelir yetmezliği, sorunlarını çözememe gibi hastalıklardır. Bunu sağlayan kavram “koz”dur.

Bu ve benzeri yarışlarla dolu küresel rekabet ortamının değişmez motifi, çeşitli toplumlar arasındaki doğrudan ya da dolaylı “çatışma”lardır.

Türkiye'nin görünürde hiçbir konuda çatışmadığı bir ülke, çatışma içinde olduğu bir ülkeyle ilişki içindeyse, o da çatışmanın taraflarından birisi demektir.

Bir çatışmada tarafların her birinin elde etmek istediği, çatıştığı rakibine karşı varsa doğrudan üstünlüklerini kullanarak, bu yok ya da yetmiyorsa rakibinin güçsüz yanlarını kullanarak, bu da yetmiyorsa kendisi ve rakibinin dolaylı ilişkilerini değerlendirerek üstün duruma gelebilmektir. Bunların tümüne verilebilecek ad “koz”dur.

45 Sorun kimyası

[Bağlantı: Sorun Kimyası]

“Madde Kimyası”, çeşitli maddelerin hangi elementlerden oluştuğu, bunların aralarında nasıl bileşikler yapıp ayrıştığı, sıcak, soğuk, basınç gibi dış etkenlerin bunları nasıl etkilediği gibi soruları açıklar ve bu yolla da insanoğlunun gereksindiği yeni maddeleri nasıl yapabileceği konusunda ona yol gösterir. “Madde Kimyası” bütün bunları, maddeleri oluşturan “elementler” ve bu elementlerin birleşip ayrışmalarını düzenleyen “kanunlar” yoluyla yapar.

“Sorun Kimyası ise madde kimyasına benzetilerek üretilmiş bir deyim olup, benzer şekilde sorunların hangi elementlerden oluştuğuna, aralarında nasıl yeni bileşikler yaptığına, mevcut bir sorun bileşiğinin onu oluşturan elementlerine nasıl ayrıştırılabileceğine, bir sorunun bileşik mi yoksa temel element mi olduğuna nasıl karar verileceğine ilişkin konularla uğraşır. Görevi içinde sorun çözme işlevi bulunan herkes (yani istisnasız herkes) bu önemli kavramı bilmelidir. Aksi halde elindeki sınırlı kaynakları (zaman, enerji, bilgi, para gibi) sorun bileşiklerini oluşturan elementleri değil, birer adlandırmadan ibaret olan (y.enflasyon, trafik kazaları, deprem, sel vbg) sorunları boş yere çözmeye çalışır. Beyaz Nokta'nın sorun çözme disiplinine kazandırdığı en önemli kavramlardan birisi Sorun Kimyası kavramıdır.

50 Tazmin Yasası

[[Bağlantı: Tazmin Yasası](#)]

Tazmin Yasası deyimi, bir dizi gözlem ve onları destekleyen Gaia Kuramı'nın öznel bir birleşimine verilen adlandırmadan ibarettir. Buna göre;

“Bildiğimiz ve henüz varlığından haberdar olmadığımız tüm canlı ve cansızlar bir bağlantılı bütün olarak, o bütüne uyum göster(e)meyenleri içinden atıp yenilerini üreterek yeni dengeler oluşturur.

Bu süreçte, bütünün herhangi bir ögesinin görmezden gelinebilecek her hakkı, o varlıkla etkileşim halindeki diğerlerince yeni bir denge kurulana kadar diğer varlıklardan orantısız da olabilecek ölçülerde tazmin edilir.” kuralı, tüm doğanın nasıl işlediğini ve buna insanın da dahil olduğunu söylemektedir.

55 Zarar Verme

[[Bağlantı: Zarar Verme](#)]

“Medeni bir topluluğun herhangi bir üyesi üzerinde, onun iradesi dışında, haklı olarak kullanılacak tek güç, başkalarına zarar verilmesini önlemektir.” Bunun bir benzeri daha önce Fransa'nın 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “Özgürlük, başka hiç kimseye zarar vermeyen her şeyi yapma özgürlüğünden ibarettir;

dolayısıyla her insanın doğal haklarını kullanmasının, toplumun diğer üyelerinin de aynı haklardan yararlanmasını sağlayan sınırlar dışında hiçbir sınırı yoktur. Bu sınırlar ancak yasalarla belirlenebilir.”

Daha önceki ifadesini Thomas Jefferson'ın 1785 tarihli “Virginia Eyaleti Üzerine Notlar” adlı eserinin 17. sorgusunda (Din) bulmaktadır: “Hükümetin meşru yetkileri sadece başkalarına zarar veren eylemleri kapsar.”

B SINIFI KAVRAMLAR

60 Koz'suz Meydan Okuma

[Bağlantı: Koz'suz Meydan Okuma]

Bir zoologdan alınan bilgiye göre hindiler tüylerini birkaç sebeple kabartırlarmış: Birincisi, üşüdüklerinde tüyleri arasındaki hava boşluklarını artırarak ısı dengesini kurmak, ikincisi ise bir tehdit karşısında daha büyük görünerek düşmanını caydırmak imiş. (Tehdit karşısında son derece vahşi olabilen ayılarla karşılaşınca yüksek sesle bağırarak ve görüntüsünü büyütmeye çalışarak da yarar sağlarmış). Aslında bu ikincisi tüm canlılarda (insanlar dahil) vardır. Filmlerde silah çekmeye hazırlanan kovboyların kollarını kabartmalarının bir nedeni silaha davranırken kollarının bedenlerine sürtmemesi, ama daha önemlisi irice görünüp karşısındakinin gözünü korkutmaya çalışmak içindir.

Muhtemelen tüm dünyaya isteklerini kabul ettirmekte kullandıkları iri sopa ideolojisinin mucidi A.B.D.nin 26. Başkanı T.Roosevelt de, ilk çağlarda son derece yaygın bir yaptırım aracı olan "yüksek sesle bağırıp, korkutucu görünmeye çalışma"nın artık işe yaramadığını fark ederek "koz tabanlı sopa" ideolojisini (henüz adı koyulmadı) icat edip şöyle sloganlaştırdı: "Yumuşak konuş ama elinde iri bir sopa taşı; daha ileri gidebilirsin".

Bu kavramın ortaya çıkışından sonra bağırma ve kol kabartmayı terkeden kimi toplumlar (gelişmiş deniliyor) süratle koz geliştirmeye, deyim yerindeyse "Koz için Ar-Ge" amacıyla para ve çaba harcamaya başlayıp, geliştirmekte olan toplumların kaynaklarını ince-orta-kalın sopalarla kendi toplumlarına transfer etmeye başladılar. Bütün bunlar -görmek isteyenler için- açıkça ortada iken, geliştirmekte olan toplumlar ses ve görüntü büyütme konusunda çaba harcadılar ve halen de harcamaya devam ediyorlar.

65 Maksim

[Bağlantı: Maksim]

Bir kavramı en kısa ama yine de ayırt edilebilir şekilde tanımlayabilecek köşe noktası niteliğindeki özelliklerine verilen addır. En iyi örneklerden birisi, "sokaktaki kişinin bilim hakkında bilmesi gereken örneğin 10 maksim neler olabilir?" sorusuna verilen (bkz soldaki ikinci bağlantı) cevaptır.

70 Süzgeç Kavram

[Bağlantı: Süzgeç Kavram]

Yaşam boyu çeşitli sorulara cevaplar ararız. Eğer soruların önünü kesecek bir “toplu cevap” (ideolojik, siyasi ya da sorgulamaya kapalı bir dini yorum) ile karşılaştırılmayacak kadar şanslı isek, bulabildiğimiz cevaplarla sınırlı, ama giderek genişlemeye açık bir evren tasavvuru[2] oluştururuz. Bilim de dini imân da ancak öyle bir genişleme süreci yoluyla ortaya çıkabilir.

Bebeklikten başlayarak -çoğu beslenme ve güvenlikle ilgili- sorular ebeveyn tarafından doğrudan fiilen cevaplanırken, daha sonraları okul ve sosyal çevre yoluyla her soru için alternatifli cevaplar ile karşılaşılır; bunlardan önceden (bebeklikte) cevaplanmış olanlarla çatışmayan ve de daha çok soruya cevap veren birileri seçilir ve her bir seçilen cevap aynen bir süzgeç gibi, artık yeni sorulara cevap adaylarını süzer, gerisini “yanlış” olarak niteler.

75 Kök neden, hayalet neden, kaynak neden/sorun

[Bağlantı: Kök Neden]

Aydınlanma'nın en belirgin göstergelerinden birisi (belki de başlıcası) “nedensel (rasyonel) düşünme”; onun da temel kavramlarından başlıcası kök-neden'dir (root-cause). Bir soruna doğrudan yol açmamakla birlikte öyle sanılabilecek nedenlere ise hayalet-neden ve o tür nedenlerin yarattığı sorunlara da hayalet-sorun (phantom-cause/ problem) denilebiliyor (Bkz. Hayalet-neden/sorun)

80 Koşullanmama Hakkı: Sıfırıncı Hak

[Bağlantı: Koşullanmama Hakkı]

BM İnsan Hakları listesinin 1nci maddesi “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.” şeklindedir. BN tarafından bundan önce -termodinamiğin sıfırıncı maddesine benzetilerek- bir sıfırıncı madde önerilmektedir. Bu, “koşullanmama hakkı”dır. Herhangi ideolojik, dini, kültürel vd öğretinin teklifi yolunda, tekrar, beyin yıkama, tehdit, güven istismarı ve diğer yollarla “kuşkusuzluk ve sorgulanamazlık “ yaratılması.

85 Önce Anla

[[Bağlantı: Önce Anla](#)]

“Anlamadığını yapma” biraz iddialı görünse de hemen herkesin anı dağarcığında, anlamadan yaptığı hemen her işten zararlı çıktığı yolunda bir acı hatırası, pişmanlığı vardır. Çoğu, ezberlerimiz ve/ya hayır diyememek nedeniyle, ama niçin yapmamız gerektiğini de sorgula(ya)madan yaptıklarımızdır.

Bu Sosyal Tohum'un ikiz kardeşi sayılabilecek bir diğeri “Önce Anla” olup, gerek eğitimde gerekse yaşamlarının her aşamasında çocuk ve gençlerimize hediye edilebilecek bir Sosyal Tohum varsa o da “Önce Anla”dır.

90 Sorun Stoku

[[Bağlantı: Sorun Stoku](#)]

“Sorunlar Bulamacı” maddesinde açıklananlar toplumun önünde bir yığın ya da stok oluşturur; toplumun sahip olduğu Sorun Çözme Kabiliyeti'nin (SÇK) düzeyine göre, Sorun Kimyası kuralları uyarınca giderek azalır ya da artar. Bu stok, “avcı toplumlar*” için sömürülecek kaynak anlamına gelir.

(*) Avcı Toplum deyimini ilk defa bu belgede kullanılmaktadır. Bkz Avcı Toplum.

C SINIFI KAVRAMLAR

95 Korkmama Özgürlüğü, Korkusuzluk Hakkı

[[Bağlantı: Korkmama Özgürlüğü](#)]

Apartman YKlarından, yerel yönetimlere ve merkezi idareye kadar tüm yönetim birimlerinin tartışmasız ortak görevi “bu birimler içindeki dirlik ve düzeni sağlamak yoluyla, o çevredeki insanların, eksik ve/ya yanlış karar ve uygulamalar nedeniyle bir zarara uğrama korkusundan uzak tutmak”tır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre “korkmama özgürlüğü” temel bir insan hakkı olarak sayılmıştır. 6 Ocak 1941’de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt bunu Ulusun Birliği (State of The Union) konuşmasında “Dört Özgürlük*” den biri olarak nitelendirdi ve daha sonra “Dört Özgürlük Konuşması” olarak anıldı. (Bkz. Wikipedia Four Freedoms) Dört özgürlük: İfade, İbadet, İstek / Talep ve Korkmama

100 Büyük Sopa (The Big Stick) ideolojisi

[Bağlantı: Büyük Sopa]

Büyük sopa ideolojisi, diplomasisi, felsefesi veya politikası, Theodore Roosevelt tarafından sıkça söylenen bir deyimde atıfta bulunur; "yumuşak konuş ve büyük bir sopa taşı; daha uzağa gidersin". O dönemde Amerikan basını ve bugün birçok modern tarihçi, Roosevelt'in yönetimi sırasındaki dış politika pozisyonlarını tanımlamak için "büyük sopa" terimini kullandı. Roosevelt, dış politika tarzını "zeka ile önceden düşünme ve olası herhangi bir krizden yeterince önce kesin bir şekilde hareket etme" olarak tanımladı. Roosevelt tarafından uygulandığı şekliyle, büyük sopa diplomasisinin beş bileşeni vardı. (1) Rakibin dikkatini çekebilecek ciddi bir askeri kapasiteye sahip olmak,

(2) Diğer uluslara adil davranmak, asla blöf yapmamak, sadece hazır olduğunda sert vurmak, ve rakibin yenilgisinde yüzünü kurtarmasına izin vermeye istekli olmak, (3) Fikir, barışçıl bir şekilde müzakere etmek ama aynı zamanda işler ters giderse güçlü olmak, (4) "Büyük sopayla", yani askeri güçle tehdit etmek, Machiavelli'nin ideallerine benzeyen siyasi güç arayışını ima eden Realpolitik fikriyle sıkı bir bağ içindedir. (5) Bu, uluslararası politikada güçler tarafından kullanılan silahsız bot diplomasisiyle karşılaştırılabilir.

Bu ideolojinin aksi ise, "sert konuş, ama sopan olmanın" şeklinde ifade edilebilir.

105 eBeyin Fırtınası

[[Bağlantı: eBeyin Fırtınası](#)]

eBF (internet üzerinden beyin fırtınası), beyin fırtınası tekniğinin dijital ortamda uygulanmasıdır. Fiziksel olarak bir araya gelmeden, internet üzerinden gerçekleştirilen bu yöntemde amaç, katılımcıların rahat bir ortamda fikirlerini özgürce ifade etmelerini sağlamaktır.

110 Gözetimsiz sınav (Onur Sınavı, Honor Code)

[[Bağlantı: Gözetimsiz Sınav](#)]

Sınavlarda, olası kopya girişimlerini engellemek amacıyla bir gözetmenin sınava tabi tutulan kişileri gözetmesi yerine, onların onurlarına güven gösterilerek başlarında gözetmen bulundurulmamasıdır. 1921 yılında A.B.D.de Stanford Üniversitesinde uygulanmaya başlanan bu sistem ilk bakışta eğitimin bir aracı ile ilgili görünse de aslında ahlaki açıdan derin etkilere sahiptir. Başında kopya girişimine karşı gözetmen bulundurulması halinde kişiye saklı içerik yoluyla şöyle iki mesaj (uzun yıllar boyunca) verilmektedir:

(1) "Sizi gözetleyen birisi olduğunda dürüst davranın; gözetleyen yoksa dilediğinizce davranabilirsiniz". Bu mesajın olası sonuçları açıklamaya gerek olmayacak kadar açıktır. (2) "Sizler ve herkes güvenilmez kişilersiniz. Birbirinize güvenmeyin". Günümüzde toplumumuzun hakim renklerinden birisinin güvensizlik olduğu düşünüldüğünde bu ölümcül hastalığın bir kaynağının da gözetmenli sınavlar olduğu anlaşılacaktır.

115 Her şey enerjidir

[[Bağlantı:Her şey Enerjidir](#)]

Yanda verilen bağlantı, insan emeği ve refah da dahil her şeyin bir enerjiden oluştuğunu, refah transfer etmek isteyenlerin niçin enerji türevlerine göz diğini somuta indirgemıştır. Sorun Çözmenin de ancak sürdürülebilir enerji kaynaklarına sahip olup (ayrıca onları sömürülere karşı koruyarak) işleterek mümkün olabileceğini gösteriyor.

120 İkili Kalıtım Kuramı (Dual Inheritance Theory)

[Bağlantı: İkili Kalıtım Kuramı]

Gen-kültür ortak evrimi olarak da bilinen İKK (İkili Kalıtım Kuramı), insan davranışlarının, etkileşim halindeki genetik evrim ve kültürel evrim süreçlerinin ürünü olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamak için, '80'lerin başları arasında geliştirilmiştir. İKK genetik evrimin, kültürel evrime paralel bir gelişim süreci olarak, insan türüne verildiğini kabul eder. İKK üç temel iddiada bulunur: (1) Kültür kapasiteleri uyum sağlamaktan kaynaklanır (2) Kültür evrim geçirir (3) Genler ve kültür ortak evrilir.

Toplumsal sorunlarımızın anlaşılması açısından hemen hiç dikkate alınmayan bu açıklama aslında daha dikkatle ve ilk neden gibi dikkate alınmaya değerdir.

125 İmkansız Mümkün (plausible impossible)

[Bağlantı: İmkansız Mümkün]

Çocuk filmlerinin değişmez özelliklerinden birisi olan bu yaklaşım, toplum sorunlarına karşı çözüm önerilerinin de sık başvurulan bir yaklaşımdır. Dilimize Alkışlanabilir İmkansız olarak da çevrilebilecek ve çocuklara yarı eğlence yarı yaratıcılık eğilimi kazandıran bu kavram, erişkinlerce kullanıldığında işe yaramaz ve zaman kaybettirici sonuçlara yol açmaktadır.

"Walt Disney, çizimlerin ve animasyonun, antik tarihte (örneğin Mısır tanrıları, ejderhalar ve Yunan mitolojisinden çeşitli yaratıklar) ve Mickey Mouse ve Donald Duck gibi çeşitli çizgi filmlerde görüldüğü gibi imkansız şeyleri mümkün gibi gösterdiğini açıklıyor. Bu bölüm ayrıca, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler (1937) filminde kullanılmamış ve sonunda final filminde yer almayan bir sahnenin tamamlanmamış bir versiyonunu içeriyor.

130 Kanonik / Lakonik İfade

[Bağlantı: Kanonik İfade]

Bir ifadenin anlamı değişmeksizin olabilecek en kısa şekilde ifadesi demektir. Matematik (ve bilişimde) kanonik ifade "herhangi bir mantık ifadesinin, ayrılmış en küçük birimlerin bileşeni halinde yazılması" iken; yazım dilinde lakonik "çok az ifade kullanılarak bir fikri ifade etmeyi tanımlamakta kullanılan bir söz sanatı" olarak ve tanımlanmaktadır.

"Spartalı" kelimesi, kendinden emin, basit, tutumlu ve sade anlamına gelir. Özlü ve öz anlamına gelen laconic kelimesi, konuşmanın kısalığını takdir eden Spartalılardan (ve o alışkanlığa sahip insanların yaşadığı Lakonia bölgesinden türetilmiştir.

135 Kirli Çıkar Çatışması (Conflict of Interest)

[Bağlantı: Kirli Çıkar Çatışması]

"Bir konudaki çıkarın korunması görevini üstlenen birisi, aynı konuda kendisine çıkar sağlayamaz", çıkar çelişkisi kavramının açıklamasıdır. Ne ithal edilmesi gerektiği bilgisi hariç her şeyi ithal edebilen toplumumuz, kavram ithalinin önemini ne yazık ki henüz fark edememiştir. Medeni toplumlar gibi olabilmek için onların davranışlarını taklit eden insanımız, onların davranışlarını düzenleyen kavramların farkında değildir sanki!

Bu eksik kavramlardan birisi de, "çıkar çelişkisi"dir ve yalnız temsilcileri değil, halkın -büyük bir çoğunluğu- her an ve hiç gözünü kırpmadan bu kavramın ifade ettiği kuralı çiğnemektedir. Taksi şoförü, elindeki "istediği konfor düzeyinde araç sürme yetkisini, en kısa sürede varmak ve dolayısıyla da yolcusunu azami derecede rahatsız etmek" yönünde kullanırken çıkar çelişkisine düşmektedir.

Kamu veya özel kesimdeki satın alma görevlisi, satın alacağı malı kimden alacağına karar verirken, kendisine avanta sağlayan satıcıda karar kılarken de çıkar çelişkisi içindedir.

Ticaretle uğraşan gazete ve TV'ler, bankacılık yapan sanayici, elindeki bilgileri borsada para kazanmak için kullanan yetkili, yurtdışı görevleri, para kazanmak, eşya almak, çocuğunu okutmak ya da geleceğini güvenceye almak için kullanan kamu görevlisi, ellerindeki imkanları kendilerine çıkar sağlamak için kullanmaktadırlar ve hepsi çıkar çelişkisi içindedirler. Sağladıkları çıkarların küçük olması, ellerindeki yetkilerin sınırlı olmasıyla ilgilidir. Taksi şoförünün kendini emekli edebilecek hali yoktur. Dikkatli bakılırsa toplumdaki hemen herkesin çıkar çelişkileri içinde bulunduğu görülecektir.

140 Küme Akı (swarm intelligence)

[Bağlantı: Küme Akı]

Balık sürüsü ve bu gibi birlikte ve bir kolektif akıl çerçevesinde hareket eden kuş, balık, karınca gibi sürülere swarm adı verilmekte olup, bu tür kümelerin ortaya koyduğu birleşik akla "küme akı veya küme zekası" denilmektedir. (bkz. <https://goo.gl/nK2c2C>)

145 Yıkıcı Bencillik (ve mücadele stratejisi)

[Bağlantı: Yıkıcı Bencillik]

Bencillik (egoizm) genel anlamıyla bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ile ilgilidir. Genel olarak iki tür bencillik söz konusudur: Gözetici veya yıkıcı bencillik. Egoizm ile şunlardan biri kastedilmiş olabilir: (1) Psikolojik bencillik: Bireylerin her zaman kendi çıkarları için hareket ettiği savunan doktrin, (2) Etik (ahlaki) bencillik: Bireylerin her zaman kendi çıkarlarına uyan şeyi yapmalarının doğru olduğunu savunan doktrin.

(3) Gözetici (rasyonel) bencillik: İnsanların -diğer varlıkları da gözeterek- kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesinin rasyonel olduğunu savunan doktrin. (4) Yıkıcı bencillik: Kendi çıkarlarını, başkalarının çıkarlarını çiğneme pahasına gözetken bencillik türü. Yapıcı (rasyonel) ve yıkıcı bencillik arasındaki sınırı belirleyen, başkalarının da çıkarlarının gözetilip gözetilmediğidir. Birlikte var olma (co-existence) bu ayrıma göre oluşmaktadır. Yıkıcı bencillikle mücadele için bir BN belgesi mevcuttur (bkz. <https://bit.ly/3f9GwXP>)

150 Zihinsel virüsler

[Bağlantı: Zihinsel virüsler]

Zihinsel Virüs bir benzetmedir. Nasıl ki biyolojik virüsler canlı organizmasının işleyişini bozup hastalıklara yol açıyorsa, bunun zihinsel işlevleri bozup doğru düşünme yetisini bozan etkenler de benzer bozulmalara yol açıyor. Bunlar, dillerimize yapışıp kültürümüzün neredeyse ayrılmaz bir parçası haline gelmiş kalıp söylemlerdir.

D SINIFI KAVRAMLAR

155 Birleşik Akıl

[Bağlantı: Birleşik Akıl]

Sezgi ve akıl etkileşimi bir spiral oluşturur. Sezgi yoluyla bir ihtimal akıl yoluyla denetlenip ortaya çıkmış bir değer varsa tekrar sezgi ile geliştirilme yolları "sezilmeye" çalışılıyor ve eğer "niye olmasın ki" gibi yine akıl dışı yolla, düşünce üretilip ardından tekrar, akıl denetimine açılıyor.

Bu süreç sürekli olarak yineleniyor ve gelişme denilen olgu ortaya çıkıyor. Bu kısa akıl yürütmeden çıkarılabilecek bir sonuç, akıl ve sezginin "birbirinden koparılmadan" kullanılması gerekliliğidir.

160 Kolektif Akıl

[Bağlantı: Kolektif Akıl]

Kolektif zekâ (CI), birçok bireyin iş birliği, kolektif çabaları ve rekabetinden ortaya çıkan ve fikir birliği içinde karar vermede ortaya çıkan paylaşımlı zekâ veya grup zekasıdır. Bu terim sosyobiyojji, siyaset bilimi dahilinde ve kitlesel eş düzey incelemesi ve kitle kaynaklı uygulamalar bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Oylama sistemleri, sosyal medya ve kitlesel aktiviteyi ölçmenin diğer araçları gibi fikir birliği, sosyal sermaye ve formalizm (biçimcilik) içerebilir. Kolektif IQ, kolektif zekâ terimi ile sıklıkla birbirinin yerine kullanılmasına rağmen, kolektif zekanın bir ölçüsüdür. Kolektif zekâ, bakteri ve hayvanlara da atfedilmiştir. Bkz. Yetkin Akıl

165 Doğrusal ve Döngüsel Mantık

[Bağlantı: Doğrusal ve Döngüsel Mantık]

Doğrusal Mantık gündelik yaşamda pek sık kullanılsa da gerçekte olayların çoğu Döngüsel Mantık uyarınca oluşur ve bu, sık sık anlaşmazlıklara yol açar. Örneğin faiz-enflasyon tartışmaları en belirgin örneklerdendir.

Faiz ve enflasyon, çok sayıda etkileşimli öge sonunda ortaya çıkar ve aynen yumurta-tavuk döngüsünde olduğu gibi doğrusal mantıkla açıklanamaz. Yumurta ve tavuk ya da faiz ve enflasyon (ve benzeri yüzlerce olgu) için kullanılabilecek doğru terim, "..... ile birbirlerini döngüsel mantık uyarınca üretirler" şeklindedir.

170 Evren Tasavvuru

[Bağlantı: [Evren Tasavvuru](#)]

Evren tasavvuru, zihinsel kurgu (mindset) olarak da kullanılıyor. Muhtemelen tüm varlıkların -bu arada insanın- doğuşundan itibaren en güçlü arzularından birisi, içine doğduğu -her türlü- ortamı, en genel deyimle "evreni" duyu organları ve aklının verili kapasitesi yardımıyla canlandırmak (tasavvur etmek), bunun için de yine kendi doğasına uygun yollarla sorular üretmek ve cevaplarını aramak olmuş görünüyor.

175 Kültürel DNA ve onarımı

[Bağlantı: [Kültürel DNA ve onarımı](#)]

Aslında bu bir benzetme; biyolojik DNA'ya benzetilerek yapılmış bir adlandırma. Biyolojik DNA ise tüm kalıtsal özelliklerimizin kodlanmış olarak hücre içinde yer alan bir molekül. Öte yandan kültür ise içine doğduğumuz insan topluluklarında bulunan sosyal davranış, kurum ve normların yanı sıra bu gruplardaki bireylerin bilgi, inanç, sanat, yasa, gelenek, yetenek ve alışkanlıklarını kapsayan şemsiye bir terim.

180 Soru Sorma, Doğru Soru, Soru Oluşturma Tekniği (SOT)

[Bağlantı: [Soru Oluşturma Tekniği](#)]

Soru ve doğru soru arasındaki fark siyah renk ve mesela bir meyve arasındaki farktan büyüktür. Herhangi bir sorun söz konusu olduğunda yüzlerce soru akla gelebilirken, sorunun çözümüne yardımcı olabilecek Doğru Soru(lar) ancak birkaç tane olup şu özellikleri taşırlar: Tekildirler (birden fazla ve özellikle de farklı cevapları olabilecek sorular bir araya getirilip soru formuna dönüştürülmemiştir). İkincisi soru içinde kullanılan tüm kavramlar tanımlı ve belirlidir. Nihayet üçüncüsü süslerden, dolgu sözcüklerinde arındırılmıştır.

Soru oluşturma Tekniği (SOT) ise, öğrencinin kendi sorularını sorarak öğrenmesinin düşünme becerilerini geliştirdiği gerçeğinden hareket eden, Öğretmenin ders işleme süreçlerinde işini kolaylaştıran ve verimini artıran bir araçtır.

SOT, soru üretmek ve geliştirmek için yapılandırılmış bir yöntem. Farklı, yakınsak, ıraksak ve üst bilişsel düşünmenin karmaşık biçimleri, şaşırtıcı derecede basit, erişilebilir ve tekrarlanabilir bir teknikte öğrenilip uygulanabiliyor.

185 Nedensel (Rasyonel) Düşünme

[Bağlantı: Nedensel (Rasyonel) Düşünme]

Herhangi bir "sonuç"a yol açan sebepler, nedensellik yoluyla sıralandığında genellikle bir ağaç yapısı ortaya çıkar. Ağacın en uçtaki dallarına kadar tüm nedenler söz konusu "sonuç"un ortaya çıkmasına değişik ölçülerde katkıda bulunurlar.

Bu gibi durumlarda, sonuca yol açan başlıca nedenleri belirleyebilmek için mutlaka eleştirel (elemeye yarayan anlamında) (kritik > Gr. Krisis= elemek) düşünme yoluyla, çok sayıdaki nedenin önem derecesine göre sıralanması gerekir. Bu da, nedensel ve eleştirel düşüncenin birlikte kullanımının gerekliliğini göstermektedir

190 Av / Avcı Toplamlar

[Bağlantı:]

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi uyarınca toplumun tatmin edildikçe artan gereksinimlerini başlangıçta yalnızca kendi ürettiği değerlerin değiş tokuşu (satışı) yoluyla karşılayan toplumlar, giderek güçlenir ve bu gücün, kendi dışındaki toplumların ürettiği değerleri bir yolla transfer ederek (bkz. Değer Transferi) sağlanabileceğini de fark eder.

Transfer başlangıçta barışçıl yollarla (ticaret), daha sonra (pazarlık gücünü artırmış olarak yine ticaretle), daha sonra daha sofistike yollarla (dış yardımlar vb, AİD), daha sonra da zorla (bkz. İri Sopa İdeolojisi) yapılır. Bütün bu yollar kullanılırken, sömürülen toplumun sorun stokundan yararlanır. İAA (İstisna Açık Alan) varsa sömürülür yoksa yaratılır (bkz. İAA yaratma algoritması <https://bit.ly/4cHMXeS>). Bu süreçte sömüren toplumlar avcı, sömürülenler ise av toplumlardır. Av ve avcı arasındaki tüm ilişkiler burada da geçerlidir.

195 Uzlaşmış kavramlar

[Bağlantı: Uzlaşmış kavramlar]

Şeyleri farklı adlandıran, uzlaşmak da istemeyen, ama yine de birbirine baskı yapmayan iki insan da, “karşılıklı değerlere saygı” ve “ortak yaşam alanlarıyla sınırlı bir uzlaşma”ya razı oldukları takdirde yine birlikte yaşayabilirler.

Bir arada yaşaması güç olanlar, ortak yaşam alanları da dahil olmak üzere hiçbir şekilde uzlaşmaya yanaşmayanlardır. Ama bunlar yine de bir şeyin farkındadırlar: hangi kavramlar üzerinde uzlaşmadıklarının! Bir insan topluluğu, hangi şartlar altında birlikte yaşama isteği duyar?

Aynı Coğrafyada doğmuş olmak, pek bağlayıcı bir öge değildir. Toplum bilimciler, dil ve değer birliğinin birlikte yaşam için zorunlu koşullar olduğunda birleşiyorlar.

Dil ve değerler temelde sıkı bağlantılıdır. Belirli bir şeyi farklı adlandıran, ama bunun farkına vardığında uzlaşma yolunu seçen iki insan, değer uzlaşısı yoluyla birlikte yaşayabilirler.

Şeyleri farklı adlandıran, uzlaşmak da istemeyen, ama yine de birbirine baskı yapmayan iki insan da, “karşılıklı değerlere saygı” ve “ortak yaşam alanlarıyla sınırlı bir uzlaşma”ya razı oldukları takdirde yine birlikte yaşayabilirler.

Bir arada yaşaması güç olanlar, ortak yaşam alanları da dahil olmak üzere hiçbir şekilde uzlaşmaya yanaşmayanlardır. Ama bunlar yine de bir şeyin farkındadırlar: hangi kavramlar üzerinde uzlaşmadıklarının!

200 Beka ve türleri

[Bağlantı: Beka ve türleri]

Bir toplumun varlığını sürdürebilmesine verilen genel ad (beka) olarak biliniyor. Bu kavram daha çok toprak (vatan) olarak bilinse de gerçekte çeşitli bileşenlerden oluşuyor. Bunlar, toprak, sosyal sermaye ve bağlantı adresindeki diğer beka türleridir. Sosyal sermaye diğer beka türlerini üretebilir, ama aksi güçtür.

205 Katalitik Para

[Bağlantı: Katalitik Para]

Devlet, vergilerle oluşan çok sınırlı bir kaynağa sahiptir ve bu kaynak ancak “en temel ortak ihtiyaçlar” doğrultusunda kullanılabilir. Sınırsız ihtiyaçlar ve sınırlı kaynak açmazı karşısında yeni bir kavrama gereksinim vardır:

Bu kavram, “katalitik para”dır! Katalitik Para, devlet parasıdır ve tek başına satın alma gücü olmayan bir para olarak anlaşılmalıdır. Ancak halkın ya da kuruluşların kendi paralarıyla bir araya geldiği zaman bir işe yarayabilir.

210 Katil Sözcük

[Bağlantı: Katil Sözcük]

Bu çalışma bir varsayıma dayanıyor: Düşüncelerin ifade edilebilmesi ve kastedildiği biçimde anlaşılabilmesi için kullanılan sözcükler -özellikle de soyut kavramları ifade edenler- üzerinde genel bir uzlaşma olmadığı gibi, bu bir sorun olarak da algılanmamaktadır.

Karşılıklı yazışma ve/ya söyleşmeler sırasında bu uzlaşmazlık farkedildiğinde, taraflar kendi tanımlarını ileri sürmekte ve doğru (ve ortak) tanımın bu olması gerektiğini savunmaktadırlar.

215 Katlanılabilir Risk

[Bağlantı: Katlanılabilir Risk]

Katlanılabilir (üstesinden gelinebilir, başa çıkılabilir, tahammül edilebilir) Risk, yaşamın sonsuz çeşitliliği içinde karşılaşılabilecek durumları, -arasında bir gri alanla- ikiye ayırır: Fiziki veya sosyal yaşamda baş edilemez veya çok güç baş edilebilir zorluklar (ölüm, ağır yaralanma gibi bedensel zararlar ve/ya yerine koyulamayacak maddi zararlar gibi

yaratabilecek riskler bir gruptur. Diğer grupta ise bu tür zararlar yaratmayabilecek riskler yer alır. İki grubu tek kavramla ayırt edebilecek sözcük "sürdürülebilirlik" olabilir.

220 Sorunlar Bulamacı ve Yapı Taşları

[Bağlantı: Sorunlar Bulamacı ve Yapı Taşları]

Çevreciler, büyük deltaların on binlerce yıl boyunca yüksek tepelerden yağmur, rüzgar gibi etkilerle kopmuş taş parçalarının, yol boyunca ufalanıp kum taneciklerine dönüştüğünü; bir bölümünün denizlere sürüklenirken belki biraz daha irilerin denizle karaların birleştiği yerlerdeki deltaları oluşturduğunu söylüyor. Bu benzetme kullanılarak bir küçük "sorun taneciği"nin nasıl bir sorun deltası (bulamacı) oluşturduğunu açıklanabilir.

Ele alınacak sorun taneciği, "kötü yani okunaksız, imlası bozuk yazı"dır. Son derece yaygın haline gelmiş bir beceri yetersizliği. Öğrenilebilir, düzeltilebilir (ama sorun olduğu fark edilebilirse). Toplum rahatsız eden çok sayıda "delta gibi oluşmuş" soruna böyle bakılmalı, sorun stoku (veya bulamacının) davranışları Sorun Kimyası kavramı kullanılarak elementlerine ayrılıp müdahale edilmelidir.

225 Sorun Çözme Kabiliyeti (Kapasitesi, SÇK)

[[Bağlantı: Sorun Çözme Kabiliyeti](#)]

İstenmeyen ya da gerçekleşebilmesinin önünde engeller bulunan durumlara “sorun”, bunu tamamen ya da kısmen gidererek katlanılabilir bir düzeye indirebilecek çarelere “çözüm”, bu yolda kullanılan araçlara “Sorun Çözme Aracı”,

karşılaşılan sorunlar karşısındaki çözüm yeteneğine Sorun Çözme Kabiliyeti (ya da kapasitesi) denilmektedir. Bir kişi, kurum ya da toplumun Sorun Çözme Kabiliyeti, onun varlığını sürdürebilme (beka) kabiliyetini olduğu kadar Total Rekabet Gücünü de belirler. (bkz. Karmaşıklık Yönetimi)

230 Karmaşıklık Yönetimi (Complexity Mngmt = SÇ)

[[Bağlantı: Karmaşıklık Yönetimi](#)]

Bu çalışma bir varsayıma dayanıyor: Düşüncelerin ifade edilebilmesi ve kastedildiği biçimde anlaşılabilmesi için kullanılan sözcükler -özellikle de soyut kavramları ifade edenler- üzerinde genel bir uzlaşma olmadığı gibi, bu bir sorun olarak da algılanmamaktadır.

Karşılıklı yazışma ve/ya söyleşmeler sırasında bu uzlaşmazlık farkedildiğinde, taraflar kendi tanımlarını ileri sürmekte ve doğru (ve ortak) tanımın bu olması gerektiğini savunmaktadırlar.

235 SÇ Araçları (SÇA)

[[Bağlantı: SÇ Araçları](#)]

Sorunların kökleri ve/ya istenmeyen sonuçlarını tamamen yada kısmen gidererek katlanılabilir bir düzeye indirebilecek çarelere “çözüm”, bu yolda kullanılan araçlara “Sorun Çözme Aracı” (SÇA) deniliyor. Bu araçlar her insanda bir SÇA Dağarcığı oluşturur.

Dağarcıktaki araçlar kişinin yaşam biçimi, eğitimi, yakın çevresinin tercihleri, evren tasavvurları gibi etmenlerce belirlenirken; hangi durumda hangilerinin kullanılacağı ise kişinin yetenekleri (zeka vb) ve Akıl Daraltıcılarınca belirleniyor. Dağarcık zenginliği ile kullanma becerisinin farkına dikkat edilmelidir.

240 Sosyal (Beşeri) Sermaye

[Bağlantı: Sosyal (Beşeri) Sermaye]

Beşeri sermaye, üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasını sağlayan tecrübe, bilgi, beceri gibi değerlerin toplamı olarak kabul edilebilir.

Beşeri sermayenin temelde 6 tane ögesi vardır.

(1) doğuştan gelen birtakım özellikler, zeka, genom özelliği, (2) Fiziksel yapının belirleyiciliği, (3) Eğitim, (4) Bildiği yabancı dil(ler), (5) Kişinin yetiştiği aile ve sosyal ortamı, ailesinin eğitim durumu, içerisinde olduğu sosyo ekonomik sınıf, yetiştiği ülke, (6) Duygusal zeka, kişilik, yaratıcılık.

S/B Sermaye bir yandan da bir beka faktörü -hatta en önemli beka faktörü- olarak sayılmalıdır. (Bkz. Beka ve Türleri)

245 Hayalet-neden (phantom-cause)

[Bağlantı: Hayalet-neden]

Hayalet-neden kavramını anlayabilmek için, göz önüne bir nedenden kaynaklanan bir veya birkaç sorun getirilmeli. Bu birkaç nedenin de her biri yine bir veya birkaç soruna yol açar ve süreç böylece devam edip giderek çoğalan bir sorunlar ağacı ortaya çıkar. Bu ağaç içinde tabandan tavana doğru ilerledikçe rastlanan sorunlara hayalet-sorunlar (HS) deniliyor. Bir HS'na yol açan altındaki sorunlara da kök-sorunlar (KS) adı veriliyor. Bir KS çözülmeksizin, onun yol açtığı HS'nun yol açtığı şikayetler ancak geçici olarak giderilebilir ve ardından -Sorun Kimyası uyarınca çoğalmalar nedeniyle- daha başa çıkılmaz formlarda sorunlar ortaya çıkacaktır.

Bu akıl yürütmeden çıkarılabilecek bir sonuç, en temeldeki kök-neden(ler)e erişip çözmeye çalışmanın en iyi çözüm olduğudur. Fakat bu defa da müdahale edilen kök-nedenin, yüzeyde ortaya çıkan hayalet-soruna etki yapması hem uzun süre gerektirecek, hem de her aşamada etki kayıpları nedeniyle derindeki etkilerin yüzeye erişmesinin etkileri azalacaktır. Bütün bunlar, sorunu tüm çevresiyle anlama ve müdahale aklının ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. (bkz. Önce Anla ve Yetkin Akıl)

250 -meli / -malı yaklaşımı

[Bağlantı: [-meli / -malı yaklaşımı](#)]

Çözüm arayışlarını çıkmaza sokan alışkanlıklardan birisi de -meli/-malı türü temennilerdir. Kendisi ve sorumluluğu altındakilerin gündelik ihtiyaçlarını karşılamak dışındaki konularla uğraşabilecek durumda olmayan kişilerin, toplumsal sorunlar konusunda (-meli/-malı) temennileri dışında öneri üretmesini beklemek haksızlık olur. Bu kesim dışındakilerin (genel olarak aydınlar) bireyler ve onların örgütlenmelerine dayalı oluşumlar için genel varsayımı

“yönetenler ve yönetilenlerden ibaret toplum yapısı”dır. Burada da yönetilenler yanlış olduğunu düşündüğü konulardan şikayetçi olur ve onların düzeltilmesini (“bizi yönetenler” olarak adlandırılan) yönetenlere önerir. Bu yaklaşım, yönetenler demokratik teamül ve onların anayasalarda belirtilen hükümlerine uydukça olumlu sonuçlar verir.

255 Saklı İçerik

[Bağlantı: [Saklı İçerik](#)]

İnsanlar -ve özellikle de çocuk ve gençler-, kendilerine denilenlere değil davranışlara bakar onları örnek alırlar. Okullarda öğrenilmesi istenilenler yazılı olan müfredatı (içerik) oluştururken, bir de yazılı olmayan içerik yürürlükte. Bu içerik ilan edilmez ama gizli de değildir ve başta okul kurumu, ebeveyn ve çevre tarafından tutum ve davranışların dokuları içinde "saklı" olarak çocuk ve gençlere verilir.

260 Kar Küreyici Ebeveyn

[[Bağlantı: Kar Küreyici Ebeveyn](#)]

Günümüzde anne babalar çocukları daha bebekken onlara uygun programlar oluşturmaya, hayatlarını planlamaya başlıyor. Buna aşırı ebeveynlik, her türlü programla zamanı tıka basa doldurulan proje çocuğa da “aşırı programlanmış” çocuk deniyor. Aşırı ebeveynlik genellikle “helikopter ebeveynliği” olarak adlandırılıyor. Bunun bir üst aşamasında da kar küreyici ebeveyn tutumu (snow plow parent) ortaya çıkıyor. Bu tutumun sonucu bellidir: Muhtaç erişkin yetiştirmek.

265 Ezber Kalıpları

[[Bağlantı: Ezber Kalıpları](#)]

“Yaygın ve yerleşik kalıp”, bir diğer deyişle 'Ezber Kalıbı' deyimleriyle, sorgulama alanımızın dışında kalmış söylem kalıpları kastediliyor. İlk bakışta bu tür kalıplara karşı olunduğu gibi bir izlenim elde edilebilir; bu doğru değildir. Bu tür kalıplar genellikle zaman kazandırır, yaşamı kolaylaştırabilirler. Eleştirilmesi gereken kalıplar değil, bunların sorgulama dışı bırakılarak “koşulsuz birer doğru” gibi kabul edilmesidir. Yani kalıplar değil, onların sorgulanmayışları yanlıştır.

Buna göre çalışmanın amacı, çeşitli ezber kalıplarının, hangi koşullar altında geçerli olabileceklerini ortaya çıkarıcı sorular üretmek ve bu sorular sorulsaydı, alışılmıştan farklı hangi bakış açılarının ortaya çıkacağını tahmin etmektir. Varılmak istenilen hedef ise, bu yolla sorgulamaya dayalı düşünme biçimini (kritik düşünme) toplumumuzda yaygınlaştırmaya çalışmaktır.

270 Değer İletişimi

[[Bağlantı: Değer İletişimi](#)]

Ağızdan ya da kaleminden çıkacak her sözcüğün mutlaka belirli bir amaçla kullanılmış olması anlamına gelmektedir. Diğer deyişle, her sözcüğün muhatapları açısından mutlaka bir katma değer taşıması demektir. Bunun nedeni salt zaman tasarrufu değildir. Bir ifadedeki her (süs, bilgiçlik gösterisi, ikna vb niyetli) fazla sözcüğün, ifadenin esas niyetini (1) gölgeleyip gözden uzaklaştırması,

(2) doğru olmadığında diğer ifade elemanları için de güvensizlik yaratması ve (3) ifadenin muhatabında “kafası karışık, ağzı/kalemi kalabalık” izlenimi yaratabilmesidir. Değer İletişiminin genel kuralı, “her ifadenin muhatabına bir değer sunması”dır. Tabii ki bunun için de muhatabın ihtiyaçlarının dinlenmesi, ihtiyaçlarının anlaşılması gerekir.

275 Psikografik profil

[[Bağlantı: Psikografik profil](#)]

Psikografi, “nüfus gruplarını psikolojik değişkenlere göre sınıflandıran pazar araştırması veya istatistik” olarak tanımlanmaktadır. Psikografi terimi, “psikolojik” ve “demografik” kelimelerinden türetilmiştir. Psikografiye yönelik iki yaygın yaklaşım, tüketicilerin faaliyetlerinin, ilgi alanlarının ve fikirlerinin (AIO değişkenleri) ve değerlerinin ve yaşam tarzlarının (VALS) analizini içerir.

280 Davranışsal iletişim (behavioral communication)

[[Bağlantı: Davranışsal iletişim](#)]

İletişimsel davranışlar, duyguların, ihtiyaçların ve düşüncelerin daha doğrudan ve açık iletişimin yerine geçecek şekilde ifade edilmesinde bireysel farklılıkları etkileyen psikolojik yapılardır. Daha spesifik olarak, iletişimsel davranışlar insanların kendilerini dolaylı mesajlar kullanarak ifade etme eğilimlerini ifade eder. İletişimimizin büyük bir kısmı aslında sözel değildir.

285 Anlamkıran sözcük

[[Bağlantı: Anlamkıran sözcük](#)]

Dilbilgisi kurallarına uygun, ilk bakışta anlamlı fakat anlam bütünlüğünü koparan sözcük(ler)dir. Henüz konuşmayı tam öğrenememiş, ama büyüklerine özenerek, onların tavırlarını taklit eşliğinde, rastgele sözcüklerle cümleler kurmaya çalışan küçük çocukların konuşmalarına benzer, ifade oluşturma biçimini tanımlayan bir kavram olarak önerilmektedir.

Benzer şekilde oluşturulmuş ve Adriano Celentano'nun (Prisencolinensinainciusol) adlı şarkısı olup, bu tür “belli bir dili çağrıştıran ama o dille ilgisi olmayan” söz dizimlerine Gibberish denilmektedir.

290 Garciaya Mektup

[[Bağlantı: Garciaya Mektup](#)]

Bu çalışma bir varsayıma dayanıyor: Düşüncelerin ifade edilebilmesi ve kastedildiği biçimde anlaşılabilmesi için kullanılan sözcükler -özellikle de soyut kavramları ifade edenler- üzerinde genel bir uzlaşma olmadığı gibi, bu bir sorun olarak da algılanmamaktadır.

Karşılıklı yazışma ve/ya söyleşmeler sırasında bu uzlaşmazlık farkedildiğinde, taraflar kendi tanımlarını ileri sürmekte ve doğru (ve ortak) tanımın bu olması gerektiğini savunmaktadırlar.

295 Strateji

[[Bağlantı: Strateji](#)]

Dilimizde zaman içinde yol, yöntem olarak yerleşmiş bu kavramın gerçekteki ayırt edici özelliği, birbiri ile denge haline gelip “birisi istendik yönde değiştirildiğinde diğeri istenmedik yönde değişen iki değişkenin arasındaki bu açmazı kırabilecek özelliğe sahip olması”dır; yani “açmaz kırıcılık” (breaking the compromise). Bu özellik yüksek kavrama gücü (yani yetkin akıl) ile eş anlamlıdır. Bkz. Yetkin Akıl

300 Şimdi ve burada (Kısa Vade Tuzağı)

[[Bağlantı: Şimdi ve burada](#)]

Bu çalışma bir varsayıma dayanıyor: Düşüncelerin ifade edilebilmesi ve kastedildiği biçimde anlaşılabilmesi için kullanılan sözcükler -özellikle de soyut kavramları ifade edenler- üzerinde genel bir uzlaşma olmadığı gibi, bu bir sorun olarak da algılanmamaktadır.

Karşılıklı yazışma ve/ya söyleşmeler sırasında bu uzlaşmazlık farkedildiğinde, taraflar kendi tanımlarını ileri sürmekte ve doğru (ve ortak) tanımın bu olması gerektiğini savunmaktadırlar.

305 BHAG (Büyük İddialı Sonuç)

[[Bağlantı: Büyük İddialı Sonuç](#)]

Ülke çapındaki kuruluşların web sitelerindeki vizyon ifadeleri incelendiğinde görülebilecek bir sorun, vizyon sözcüğünün Türkçeye “uzak görüşlülük” olarak çevrilmesiyle başlamış görünüyor. Misyon ve vizyon ifadelerini, mensuplarının ceplerine yerleştirilmiş ve her belirsizlik durumunda ne yapacaklarını bilemediklerinde çıkarıp baktıkları birer pusula olarak değil, herkeste bulunan ve bizde de olmazsa ayıp olacak bir süs olarak gören kuruluşların büyük çoğunluğu oluşturduğu görülecektir.

Bu sadece kuruluşlar için değil T.C. Devleti için de geçerli bir sorundur. Cumhuriyetin 100ncü yılının kutlandığı 2023 yılından birkaç yıl evvel başlatılan bir kampanya ile yüzlerce kamu kurumuna ve meslek örgütüne (100'üncü yıl vizyonunuz ne olmalı?) şeklinde sorulmuş, onlar da alt birimlerine bu soruyu sorarak devletin birçok alandaki hedeflerini (hedef ve vizyon farkını dikkate almadan) gönüllerinden geçen iiri hedefleri (mesela 500 milyar dolar ihracat gibi) cevap olarak yazmışlardır. Büyük İddialı Sonuç (Big-Hairy-Audacious-Goal) ise Harvard Business Review tarafından, misyon, vizyon ve değerlerin nasıl belirlenmesi gerektiğini açıklayan makalesindeki adlandırmadır. (bkz. Vizyon-Misyon-Değerler)

310 Faydasız Sınıf

[[Bağlantı: Faydasız Sınıf](#)]

2050'li yıllara doğru, yapay zeka ve tam otomasyon sonucunda, insanların istihdam edilebilirliklerinin azalmasıyla oluşacak sınıf. Türkiye açısından gerçek beka riski oluşturan bu kavram, 2050 den çok önce şimdilerde farklı görüntüler altında ortaya çıkmıştır.

Örneğin bir demografik risk oluşturan sığınmacılar konusu, herhangi bir sosyal güvenlik talebinde bulunmadan köle gibi çalışmaya hazır olduğu için, örgütlü işçi ve diğer çalışan (doktor gibi) meslek mensuplarının işlerini tehdit etmekte; sığınmacılar giderse çoban bulamayıza kadar dayanmaktadır. Yandaki bağlantı içindeki adreslerin incelenmesi önerilir.

315 Kural kirliliği (Regulation Pollution)

[[Bağlantı: Kural kirliliği](#)]

Çok sayıda -bazıları da birbirleriyle çelişen- kuralların oluşturduğu “soyut kirlilik”tir. Bu sorun sadece ülkemizin değil örneğin A.B.D.nin de bir sorunudur. Bir başkan seçimi sırasında bu kirliliği temizlemeyi vaat eden Clinton-Gore ikilisi,

tüm mevzuatın yok sayılıp Kongrenin seçeceği bir Çar (Czar) tarafından mükerrerlerin ve çelişenlerin ayıklanmasını öngören (Mandate for Change) adlı bir manifesto yayımlamıştı. Bugün ülkemiz mevzuatında aynı konuda taban tabana zıt yasal hükümler mevcuttur.

320 (Aydın / Seçkin / Örnek) Tavrı

[[Bağlantı: \(Aydın / Seçkin / Örnek\) Tavrı](#)]

Toplumun yüzlerce yaşam kesiti (taahhüt, ticaret, sanayi, avukatlık, hekimlik, bilgisayar programcılığı, sürücülük, seyyar satıcılık, eczacılık, parlamenterlik ve benzeri alanlar) içinde yer alan kişilerin niteliklerinin (bilgi-beceri, ahlâk, ruhsal sağlık gibi kalite özellikleri) bir istatistiksel dağılım gösterdiği kabul edilebilir. İki uç ve ortalarda yığılmaları olabilen bu dağılımlara göre, her yaşam kesitinde belli sayıda insan, o yaşam alanının en iyi pratiklerine, en yüksek ahlâk normlarına sahiptir.

En azından istatistiksel olarak böyle olduğu söylenebilir. Bu yaşam alanlarının yüksek normlarına sahip olan kişiler aynı zamanda diğer açılardan da yüksek normlara sahip olmayabilirler. Bu yüzden bu gibi kişilere “seçkin kişi” denilmeyip, sadece belirli bir alandaki “tavırlarının” seçkin olduğu söylenebilir. Böylece, her yaşam kesitindeki yüksek nitelikli kişiler bir ağ oluşturabilirlerse, o alanın geride kalanları için bir referans teşkil edebilirler. Bu yapılanmaya Seçkin Tavrı adı verilmiştir.

325 Etik Güvence (taahhüt)

[[Bağlantı: Etik Güvence \(taahhüt\)](#)]

Aydın / Seçkin / Örnek Tavrı kavramında tanımlanan tavrı sahiplerinin hem kendilerini haksız uygulamalardan korumak hem de tavırlarının yaygınlaşmasını sağlamak amaçlarıyla tek taraflı birer Etik Taahhüt (güvence) vermeleridir.

Bu alışılmamış tutum kamuoyunda genellikle saflık (argoda avanaklık) olarak görülse de başarılı kurumların bu şekilde güvenceler vermeleri medeni dünyada çok yaygındır. Bir örnek için bkz. Trafikte SÖZ Güvencesi.

330 Birleşik Akıl Ağı

[Bağlantı: Birleşik Akıl Ağı]

Kişi veya gruplara, öyle bir altyapı sunalım ki;

1. Temel amaçları aynı, ama farklı yaklaşım yol ve yöntemine sahip kişi ve gruplar, kendi kimliklerini bir üst kimlik içinde eritecek bir hiyerarşi içine girmeden örgütlenip iletişim kurabilecek prosedürler için verimsiz yollarda zaman kaybetmesinler,

2. İletişimleri için coğrafya ve zaman dilimi farklılıklarına bağlı olmasınlar,

3. Sorun teşhis (tanı), çözüm geliştirme ve uygulama konularında etkili yöntemlere (Küme Zekası gibi) kolay erişsinler ve de çeşitli kişi ve grupların birbirlerinden bağımsız ürettikleri sorunlar, çözümler bir veri-tabanı içinde biriktirebilsin,

4. Bu platformdan her yararlanan, platformun gelişmesine de katkıda bulunabilsin. Ve böylelikle sorunlara daha etkili çözümler geliştirebilsinler.

İndeks - Dizin (Alfabetik)

- [Akıl Daraltıcı /10](#)
- [Akıl-Sezgi Etkileşimi /05](#)
- [Anlamkıran sözcük /285](#)
- [Av / Avcı Toplamlar / 190](#)
- [Aydın / Seçkin/Örnek Tavır /320](#)
- [Beka ve Türleri /200](#)
- [BHAG \(Büyük İddialı Sonuç\) /305](#)
- [Birleşik Akıl /155](#)
- [Birleşik Akıl Ağı /330](#)
- [Büyük Sopa /100](#)
- [Davranışsal iletişim /280](#)
- [Değer İletişimi /270](#)
- [Değer Transferi /25](#)
- [Doğrusal ve Döngüsel Mantık /165](#)
- [eBeyin Fırtınası /105](#)
- [Eğer...ise / değil ise /30](#)
- [Etik Güvence 210](#)
- [Evren Tasavvuru /170](#)
- [Ezber Kalıpları /265](#)
- [Ezber, kuşkusuzluk, sorgulanamazlık / 35](#)
- [Faydasız Sınıf /310](#)
- [Garcıaya Mektup /290](#)
- [Gözetimsiz sınav /110](#)
- [Hayalet-neden \(phantom-cause\) /245](#)
- [Her şey Enerjidir /115](#)
- [İkili Kalıtım /120](#)
- [İmkansız Mümkün /125](#)
- [Kanonik / Lalakonik ifade /130](#)
- [Kar Küreyici Ebeveyn /260](#)
- [Karmaşıklık Yönetimi /230](#)
- [Katalitik Para /205](#)
- [Katil Sözcük /210](#)
- [Katlanılabilir Risk /215](#)
- [Kirli Çıkar Çatışması /135](#)
- [Kolektif Akıl /160](#)
- [Korkmama Özgürlüğü /95](#)
- [Koşullanmama Hakkı /80](#)

[Koz /40](#)
[Koz'suz Meydan Okuma /60](#)
[Kök neden, hayalet neden, kaynak neden, sorun /75](#)
[Kural kirliliği /315](#)
[Kültürel DNA /175](#)
[Küme Akı /140](#)
[Maksim /65](#)
[-meli /-malı yaklaşımı /250](#)
[Nedensel \(Rasyonel\) Düşünme / 185](#)
[Önce Anla /85](#)
[Psikografik Profil /275](#)
[Saklı İçerik /255](#)
[SÇ Araçları /235](#)
[Soru Sorma, Doğru Soru, Soru Oluşturma Tekniği \(SOT\)/ 180](#)
[Sorun Çözme Kabiliyeti \(Kapasitesi, SÇK\) / 225](#)
[Sorun kimyası /45](#)
[Sorun Stoku /90](#)
[Sorunlar Bulamacı ve Yapı Taşları /220](#)
[Sosyal \(Beşeri\) sermaye /240](#)
[Strateji /295](#)
[Süzgeç Kavram /70](#)
[Şimdi ve Burada\(Kısa vade tuzağı\) /300](#)
[Tazmin Yasası /50](#)
[Uzlaşmış kavramlar/ 195](#)
[Yanlışlanabilirlik /15](#)
[Yetkin Akıl /20](#)
[Yıkıcı Bencillik /145](#)
[Zarar Verme / 55](#)
[Zihinsel Virüsler /150](#)